

Recht op dove media

VGT voor het eerst in de beheersovereenkomst VRT 2012 - 2016 ...

Geen enkel middel is zo sterk om de culturele identiteit van Vlaamse Gebarentaligen en de ontwikkeling van Vlaamse Gebarentaal te ondersteunen en te bevorderen als de visuele media. In de huidige beheersovereenkomst 2012-2016 tussen de VRT en de Vlaamse Regering staat Vlaamse Gebarentaal voor de eerste keer expliciet vermeld:

“De VRT moet een zo groot mogelijk en gevarieerd publiek bereiken. In het bijzonder moet de VRT jongeren, nieuwe Vlamingen en mensen met een auditieve/visuele beperking beter bereiken en de band tussen deze groepen en de openbare omroep versterken door het aanbod beter af te stemmen op de behoeften van deze groepen. (...) Hiervoor moet de VRT haar aanbod ook toegankelijk maken voor personen met een auditieve/visuele beperking. (...) Voor doven en slechthorenden biedt de VRT hiervoor teletekstondertiteling aan en wordt het journaal van 19u en het Ketnet-journaal via het open internet met gebarentaal aangeboden. (...) Het weekoverzicht van het Ketnet-journaal wordt ook via TV met gebarentaal aangeboden. (...)”.

... maar adviezen van de adviescommissie werden niet gevolgd.

De adviescommissie VGT gaf naar aanleiding van het opstellen van deze beheersovereenkomst adviezen, waarin gemeenschapsmedia (Dove media) als prioritair werden beschouwd. Deze adviezen werden echter niet gevolgd. Wat betreft toegankelijke media gaf de commissie de voorkeur aan een samenvatting van Het journaal in VGT door een dove presentator, boven een rechtstreekse vertolking van het nieuws. Voor de categorie 8 tot 12-jarigen pleitte de commissie voor de integratie van een dove presentator/wrapper in het jeugdjournaal Karrewiet [1]. Dit advies lag in lijn met onderzoeksbevindingen die stellen dat de voorkeur van dove kijkers duidelijk uitgaat naar Dove media met programma's gemaakt voor en door doven, en gepresenteerd door dove gebarentaligen (Kyle 2007; Kyle & Allsop 1997). Ondanks dit advies werd er voor de huidige beheersovereenkomst toch enkel gekozen voor toegankelijke media door middel van een vertolking van Het journaal van 19 uur door horende tolken en het jeugdjournaal Karrewiet door dove tolken.

VGT één jaar op TV

Sinds 3 december 2012 wordt het 19u-journaal dagelijks getolkt door horende tolken. Dit is een goede zaak maar toch loopt niet alles zoals gewenst. Er werd gehoopt dat, naast uiteraard het bereiken van de doelgroep dove gebarentaligen, dit een positieve invloed zou hebben op de beeldvorming over VGT bij het grote publiek [2]. Het feit dat deze mogelijkheid slechts via het internet en (pas later) via de digitale televisie ('rode knop') wordt aangeboden, maakt duidelijk dat Vlaamse Gebarentaal nog steeds geen volwaardige plaats heeft binnen de openbare omroep. Bovendien komt het grote publiek hierdoor weinig tot niet in aanraking met VGT op televisie.

Het inschakelen van horende tolken in plaats van dove tolken – zoals geadviseerd door de adviescommissie - voor Het journaal van 19 uur brengt voor dove gebarentalige kijkers heel wat tekortkomingen met zich mee. Het is immers zo dat horende tolken in de meeste gevallen VGT niet op een voldoende gevorderd niveau beheersen om te tolken in een complexe setting als Het journaal. Een ander probleem is dat in de context van Het journaal, horende tolken niet tolken naar hun moedertaal. Het gevolg is dat er vaak beïnvloeding is vanuit het Nederlands en de vertolking ook op andere vlakken niet optimaal gebeurt. Verder hebben horende tolken door hun culturele status

(en ondanks hun opleiding) vaak niet de mogelijkheid om iets op een dusdanige manier te tolken dat dit voor een doof publiek moeiteloos begrijpbaar is. Dit is zeker voor het tolken van Het journaal problematisch omdat dit getolkt wordt voor een breed en divers doof gebarentalig publiek. Tot slot is een kwalitatief hoogstaande simultane vertolking sowieso bijzonder moeilijk en een vertolking van Het journaal (waarin geen aanpassingen kunnen gebeuren door bijvoorbeeld het tempo van de spreker aan te passen) is nog een extra uitdaging.

Door Het journaal te laten tolken door horende tolken, wordt VGT grotendeels verspreid door vreemdetaalleerders. Dit heeft zoals boven gezegd eerst en vooral tot gevolg dat het doelpubliek niet bereikt wordt, omdat veel dove mensen de tolken maar met moeite begrijpen. Een vergelijkbare situatie voor het Nederlands zou ondenkbaar zijn. Ten tweede heeft het negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van VGT. Vlaamse Gebarentaal werd jarenlang niet gebruikt in publieke domeinen zoals onderwijs, wetenschap en media. Media in VGT spelen een belangrijke rol bij het herstellen en stimuleren van deze ontwikkeling. Nieuwe gebaren en naamgebaren die in de media gebruikt worden, worden bijvoorbeeld opgenomen in het lexicon van VGT waardoor dit uitbreidt. De wijze waarop Het journaal in VGT wordt gebracht (geen eigen journaal in VGT maar getolkt vanuit het Nederlands, op het tempo van de horende nieuwslezer, door horende tolken, met minimale voorbereidingstijd) belemmert deze ontwikkeling en ontwikkelt soms zelfs in de verkeerde richting (met lexicon dat bijvoorbeeld meer invloed vanuit het Nederlands vertoont).

Omwille van al deze factoren is een grondige evaluatie vereist van de vertolking van Het journaal van 19 uur en Karrewiet. Zowel in een testweek in 2011 als in 2013 heeft de VRT via een online vragenlijst gepeild naar reacties. De vragenlijsten bevatte echter enkel gesloten vragen en hoewel de vragen ook in VGT werden gesteld, was het enkel mogelijk te antwoorden in het Nederlands (niet de eerste of voorkeurs taal van de doelgroep). Tijdens de testweek in 2011 werd door de VRT ook een Facebook pagina opgericht waarin gepeild werd naar de reacties van dove kijkers. Maar aangezien dit een open groep was durfden veel dove mensen geen reactie plaatsen uit vrees voor reacties van sommige tolken (van wie zij afhankelijk zijn om te tolken op het werk bijvoorbeeld).

Voor Karrewiet peilde de online vragenlijst in 2013 enkel naar reactie van de ouders, niet van de kinderen zelf. Er zouden dove kinderen bevestigd zijn in twee dovenscholen, maar niemand weet precies hoe deze bevestiging is verlopen. Het is belangrijk dat dove kinderen van verschillende achtergronden (met dove ouders, horende ouders, vlot gebarentalig, minder vlot gebarentalig, met/zonder cochleair implantaat ...) zelf ook bevestigd worden. Dit moet gebeuren via interviews door gekwalificeerde personen.

“Een gedegen, grondige, transparante evaluatie van de toegankelijke media gebeurde tot nu toe dus niet. De commissie adviseert de VRT en de Vlaamse overheid dan ook ten zeerste om de bevindingen van deze bevestigingen niet op te nemen in de uiteindelijke evaluatie van het project VGT op de VRT en tijd en middelen vrij te maken voor een nieuwe en grondige evaluatie van de toegankelijke media door een externe onderzoeksdienst, op een transparante manier en in samenwerking met dove gebarentaligen.”

Die evaluatie moet op twee verschillende manieren gebeuren. Ten eerste via een vragenlijst - die ook moet kunnen worden beantwoord in VGT - waarin vooral grondiger gepeild moet worden naar de verstaanbaarheid van de dove en horende tolken door de dove gebarentalige doelgroep, en naar het kijkgedrag van de doelgroep. Ten tweede moet er aandacht zijn voor een diepgaande kwalitatieve evaluatie door middel van focusgroepen met doven van verschillende achtergronden en leeftijden (geleid door dove coördinatoren), bezoek aan dovenclubs met speciale aandacht voor dove senioren, enz.

Groter aanbod kinderprogramma's in VGT

Op dit moment krijgen de meeste Vlaamse dove peuters en kleuters geen vroegtijdig en kwalitatief, structureel aanbod Vlaamse Gebarentaal (zie de eerste punten van dit memorandum). Kinderen van lagere schoolleeftijd gaan vaak naar het regulier onderwijs waar zij geen VGT krijgen aangeboden. Horende Nederlandstalige kinderen krijgen via de televisie een heel repertoire van waarden en normen mee, en hebben de keuze uit heel wat educatieve en andere programma's aangepast aan hun leeftijdsniveau. Voor dove gebarentalige kinderen bestaat ditzelfde ruime aanbod nog niet. Ondertiteling biedt hier niet altijd een oplossing aangezien kinderen van deze leeftijd nog niet (vlot) kunnen lezen. Maar zelfs indien een kind wel kan lezen en/of het gesproken Nederlands toch in bepaalde mate verstaanbaar is, blijven programma's in VGT met dove rolmodellen erg belangrijk voor de talige, sociaal-emotionele en identiteitsontwikkeling van deze kinderen. De visuele media kan hier een belangrijke rol in spelen. De commissie is zeer verheugd met het aanbod van Karrewiet in VGT door dove tolken, maar ijvert voor meer positieve dove rolmodellen in kinderprogramma's gericht naar verschillende leeftijden.

“Zet meer positieve rolmodellen in en vergroot het aanbod kinderprogramma's in VGT.”

Uitzendingen met een urgent karakter of grote maatschappelijke relevantie

Bepaalde uitzendingen passen niet echt binnen het kader van gemeenschapsmedia maar zijn niettemin van belang voor dove gebarentaligen, vanwege de urgentie (vb. noodsituaties) of maatschappelijke relevantie (vb. informatie n.a.v. de verkiezingen en op de verkiezingsdag zelf, toespraken van staatshoofden). Deze zouden steeds toegankelijk gemaakt moeten worden in VGT door middel van tolken.

“Vertolk éénmalige uitzendingen met een urgent karakter of grote maatschappelijke relevantie meteen in VGT.”

Structurele verankering van gemeenschapsmedia

Gemeenschapsmedia ontstaan op initiatief van en voor een gemeenschap en worden dus in het geval van de Vlaamse Dovengemeenschap gemaakt voor en door dove Vlaamse gebarentaligen en gepresenteerd in Vlaamse Gebarentaal. Dove mensen bepalen de inhoud van deze media vanuit hun eigen ervaringen en een Doof cultureel perspectief. Deze media worden toegankelijk gemaakt voor niet-gebarentaligen door middel van voice-over of ondertiteling.

Gemeenschapsmedia vormen dan ook de geschikte media om de taalplanning van VGT te ondersteunen en Vlaamse dove gebarentaligen een medium te geven waarin ze zich kunnen herkennen. Zo startte Visual Box vzw, een vereniging van dove filmmakers, met Eyeopener (www.eyeopener.be) en produceerde vier programma's (een jeugdprogramma, journaal, talkshow en komisch/satirisch programma) waarvan sinds september 2012 een aantal afleveringen werden vertoond via web tv. Aangezien de subsidiëringstermijn niet permanent was en het project volledig werd gedragen door vrijwilligers, was er geen regelmaat in de productie en verschijning van de afleveringen.

Aangezien de Beleidsbrief Media 2010-2011 stelt dat alle Vlamingen zich moeten kunnen herkennen in het media-aanbod en specifieke aandacht vraagt voor onder meer interculturele programma's, adviseert de commissie een structurele verankering van deze gemeenschapsmedia met regelmaat in

de productie, betaalde krachten en uitzending via televisie (net zoals in Engeland en Frankrijk waar BBC 2 sinds 1981 (See Hear) en France 5 sinds 1994 (L'oeil et la main) Dove gemeenschapsmedia aanbieden). Bijkomend voordeel is aantrekkelijke tewerkstelling voor de Dovengemeenschap. Het geeft dove gebarentaligen mogelijkheid om het soort carrière op te bouwen dat ze willen, zonder dat ze daarvoor hun taal en identiteit moeten verloochenen. Door ondertiteling te voorzien, kunnen ook horende kijkers en de vele horende gezinnen met één of twee dove leden betrokken en gesensibiliseerd worden. Een alternatieve aanpak is samenwerken met een productiehuis geleid door dove experts [3].

“Zorg voor een structurele verankering van gemeenschapsmedia met regelmaat in de productie en uitzending via televisie.”

[1] Het volledige advies is online te vinden op <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/advies-over-vlaamse-gebarentaal-op-de-vrt-voor-de-periode-2012-2016>

[2] Hoorzitting over de toegankelijkheid van de omroepen, ter voorbereiding van de nieuwe beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap. Verslag namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media, uitgebracht door de heer Bart Caron: <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2010-2011/q925-10.pdf>

[3] Naar analogie met de British Sign Language Broadcasting Trust (BSLBT), een onafhankelijk Doof-geleid productiehuis dat programma's in BSL levert aan verschillende Britse omroepen (<http://www.bslzone.co.uk/about/about-bslbt/>).